

УНИВЕРСИТЕТ ЗА НАЦИОНАЛНО И СВЕТОВНО СТОПАНСТВО
БИЗНЕС ФАКУЛТЕТ
КАТЕДРА ИКОНОМИКА НА ПРИРОДНИТЕ РЕСУРСИ

УТВЪРЖДАВАМ:
ЗАМ.-РЕКТОР ПО УЧЕБНАТА ДЕЙНОСТ
ПРОФ. Д-Р МАТИЛДА АЛЕКСАНДРОВА-БОШНАКОВА

КОНСПЕКТ

ЗА ДЪРЖАВЕН ИЗПИТ НА СТУДЕНТИТЕ
ОТ СПЕЦИАЛНОСТ “АГРАРЕН БИЗНЕС”

1. **Производствени структури в земеделието.** Критерии и показатели за класификация на земеделските стопанства. Организация на земеделските стопанства. Структуриране на земеделските стопанства. Видове структури - производствена, организационна, управленска. Принципи на структуриране и приложението им в земеделските стопанства.
2. **Организация на използването на поземлените ресурси на земеделските стопанства.** Управленски решения за осигуряване, организация и стопанисване на поземлените ресурси.
3. **Управление на техническите средства на земеделското стопанство.** Същност и организация на машинно-тракторния парк. Размер и състав на МТП на земеделското стопанство. Организационни форми на експлоатация и ремонт на МТП.
4. **Фамилното земеделско стопанство – основна форма на малък и семеен бизнес в земеделието.** Същност и особености и особености на фамилното земеделско стопанство. Предимства и недостатъци. Класификационни критерии за характеристика на земеделските стопанства. Класификации на земеделски стопанства.
5. **Модели на функциониране на фамилните земеделски стопанства.** Възникване и развитие на моделите на фамилни земеделски стопанства. Производствена и потребителска активност на фамилното земеделско стопанство. Модели на фамилните земеделски стопанства в зависимост от вида на използвания труд и собствеността на земеделските земи.
6. **Селското стопанство в националната икономика – икономическо, социално и продоволствено значение; особености на търсенето и предлагането на земеделски и хранителни продукти (роля на аграрния сектор за икономическото развитие, социалната стабилност и хранителната сигурност на България; фактори, определящи търсенето и предлагането на земеделски и хранителни продукти, ценова и доходна еластичност).**

7. **Земята и капиталът като основни производствени фактори в селското стопанство** – икономически характеристики, управление и ефективно използване (характеристика и оценка на поземлените ресурси, арендни отношения и пазар на земя в България, структура и роля на капитала, финансовото управление на земеделските стопанства).
8. **Производствени решения в селското стопанство** – зависимости между фактори и продукти, оценка на ефективността и оптимизация на резултатите (анализ на производствените функции: фактор-продукт, фактор-фактор и продукт-продукт, икономически резултати от дейността, максимизация на печалбата и оценка ефективността на производствено-стопанската дейност).
9. **Селските райони** – характеристики и модели на устойчиво икономическо развитие (дефиниране и класификация на селските райони в България и ЕС, основни социално-икономически характеристики, устойчиво развитие и регионални различия; фактори на икономическо развитие, изследване икономиката на селските райони и оценка на специализацията ѝ).
10. **Управление развитието на селските райони** – институции, водено от общностите развитие и устойчиви практики (принципи на управление на местното развитие и роля на институциите, иновациите като двигател на устойчивото развитие на селските райони в България, местна инициативна група и местна стратегия за развитие, инструменти и източници на подкрепа).
11. **Роля на количествените методи и информационното осигуряване** в икономическия анализ и управленските решения (същност и видове методи, етапи на количествените изследвания, източници и видове данни, обработка и приложение на данните за вземане на управленски решения – специфики в аграрната икономика и екоикономиката).
12. **Анализ на икономическите зависимости** чрез индексен, структурен и корелационен анализ (оценка на динамиката на икономическите процеси, структурните промени в тях и взаимовръзки между факторите, интерпретация на резултатите от анализа и практическо значение – специфики в аграрната икономика и екоикономиката).
13. **Поземлени ресурси.** Пазар на поземлените ресурси. Аренда и арендни отношения.
14. **Организация на използването на поземлените ресурси на земеделските стопанства.** Управленски решения за осигуряване, организация и стопанисване на поземлените ресурси.
15. **Предприемачески процес.** Етапи на предприемаческия процес. Генериране и ранжиране на идеите. Методи за оценка на идея/и за стартиране на бизнес.
16. **Разработване на бизнес план за нов бизнес** – оценка на идеята, анализ на пазара, производствен анализ, финансов анализ, определяне на риска. Технологична подготовка на производството. Необходимост от стартов капитал – собствен и заемен.
17. **Конкурентоспособност и предприемачество.** Методи за определяне на конкурентоспособността – SWOT, TWSO. Оценка на бизнес очакванията на ниво

бизнес единица (земеделско стопанство/ферма), на регионално и на национално ниво.

18. **Форми на социално предприемачество.** Източници на финансиране на социалното предприемачество.
19. **Управление на проекти- същност и дефиниция.** Етапи в управлението на проекти. Прилики и разлики между проект и програма.
20. **Съдържание и роля на логическата матрица** при управлението на проекти. Елементи на логическата матрица.
21. **Същност, цели и инструменти на аграрната политика:** Особенности на селскостопанското производство и причини за правителствена намеса. Концепции за разрешаване на фермерския проблем. Същност, предмет и цели на аграрната политика. Инструменти на аграрната политика – класификация и типове аграрни политики. Заинтересовани страни при аграрната политика
22. **Общата селскостопанска политика (ОСП):** Възникване и развитие. Реформи на ОСП. Институционална система на ОСП. Цели и инструменти на ОСП. Характеристики на Стълб 1 „Пазарно подпомагане“ и на Стълб 2 „Развитие на селските райони“ на ОСП.
23. **Особености на прилагането на ОСП в България:** Специфики на прилагането на ОСП в новите страни-членки. Институционални взаимоотношения ЕС - страна-член на ЕС, задължения и отговорности. Национален стратегически план на България и Национални схеми за подпомагане
24. **Модели на дигитализация в аграрния сектор (B2B, B2C, B2G):** същност, участници и приложения.
25. **Опазване на околната среда чрез дигитализация в аграрния сектор:** инструменти, ефекти и предизвикателства.
26. **Същност на понятието иновация в агробизнеса.** Иновационна дейност в аграрния бизнес. Значение на иновациите за земеделието. Източници на иновации.
27. **Класификация на иновациите в земеделието.** Видове аграрни иновации. Фактори, които влияят на внедряването на иновации. Бариери пред внедряването на иновации в земеделието.
28. **Национална и Европейска политика за развитие на иновациите в селското стопанство.** Основни нормативни документи за развитие на иновации в земеделието.
29. **Системата „Икономика-околна среда” - взаимовръзки.** Право на собственост върху природните ресурси – характеристики и видове стоки. Критерий за ефективност при правата на собственост – критерий на Парето. Видове пазарни провали /външни ефекти, отворен достъп, обществени блага. Теорема на Коуз.
30. **Класификация на природните ресурси и техните запаси.** Ефективно разпределение на ресурсите – статична и динамична ефективност, интертемпорална ефективност. Роля на пазара при разпределението на природните ресурси. Ресурсна рента. Оскъдност на ресурсите – фактори за нейното облекчаване и показатели за измерването ѝ.

31. **Икономика на контрол върху замърсяването.** Замърсяване на околната среда – видове причинители и източници на замърсяване. Определяне на ефективното ниво/разпределение на замърсяване при различните видове ресурси.
32. **Качество на продуктите.** Определение и същност на категорията “качество”. Свойства, показатели за качество и методи за определянето им.
33. **Осигуряване на качеството.** Основни цели, принципи и методи на стандартизацията. Сертификация. Сертификация на продукти.
34. **Контрол на качеството.** Същност, методика и технология на контрола на качеството.
35. **Управление по околна среда.** Системи за управление по околна среда, съответстващи на международните стандарти от серията ISO 14001 и Схема за управление на околната среда и одитиране (EMAS).
36. **Тотално управление на качеството.** Основни принципи на модела “Тотално управление на качеството” (TQM – Total Quality Management)”. Наградите за качество - модели на тотално управление на качеството.
37. **Управление на качеството.** Системи за управление на качеството, съответстващи на международните стандарти от серията ISO 9000. Одит и сертификация на системи за управление на качеството.
38. **Информация и управление.** Дефиниция и характеристики на информацията. Перфектна, не-перфектна и асиметрична информация. Информацията – бизнес ресурс.
39. **Видове информационни системи.** Критерии за класификация. Системи за събиране и обработка на данни. Управленски информационни системи. Системи за подпомагане вземането на решения. Експертни системи.
40. **Проектиране на информационни системи.** Проучване и анализ. Разработване. Въвеждане в опитна експлоатация. Наблюдение и оценка на работата на системата.

ЛИТЕРАТУРА

1. Аграрни доклади на МЗХ, 2015-2024
www.mzh.government.bg
2. Благоев, Д., (2013). Иновации и иновативност на фирмата. изд. Авангард прима.София
3. Благоева-Яркова, Ю. И. (2008). Икономика на околната среда. Стара Загора: Издателство „Кота“.
4. Георгиева, Т., (2018), Иновации в агробизнеса, изд. Наука и икономика, ИУ - Варна
5. Дойчинова Ю., А. Митева, З. Стоянова, И. Жечева, Малък и семеен агробизнес, УИ “Стопанство”, 2008.
6. Дракър, П. Новаторство и предприемачество. Издателство “Хр. Ботев”, София, 1992.

7. ЕС. Обща селскостопанска политика. https://agriculture.ec.europa.eu/common-agricultural-policy_bgМЗХ. Аграрен доклад (различни години) <https://www.mzh.government.bg/bg/politiki-i-programi/otcheti-i-dokladi/agraren-doklad/>
8. Иван Божикин. Екосистемите за социално предприемачество в подкрепа на устойчивото развитие. УИ УНСС, ISBN 09786192328573, 2022
9. Иванова Д., Василева Е. (2021) Управление на качеството, Издателски комплекс - УНСС
10. Издателство : УИ ” Св.св. Кирил и Методий “. ISBN : 9789545247606
11. Керчев, К., (2015). Иновации и иновационна система. ИК - УНСС, 2015
12. Колева, Д. Предприемачество в агробизнеса (Ръководство). Университетско издателство “Стопанство”, УНСС, С. 2023.
13. Колева, Д. Предприемачество в агробизнеса. Университетско издателство, С. 2024
14. Колева, Д., Управление на проекти, Ракурс, 2012
15. Кънчев, Ив., Ю. Дойчинова, Аграрен мениджмънт, УИ “Стопанство”, С.,2005 г.
16. Лекционен курс по дисциплината „Аграрна икономика“.
17. Лекционен курс по дисциплината „Аграрна политика“
18. Лекционен курс по дисциплината „Системи за управление на околната среда“.
19. Маджарова Св. и колектив (2012). Селски райони. УИ-Стопанство
20. МЗХ. Аграрни политики. <https://www.mzh.government.bg/bg/politiki-i-programi/programi-za-finansirane/direktni-plashaniya/>
21. МЗХ. Стратегически план за развитие на земеделието и селските райони 2023-2027 г. <https://www.mzh.government.bg/bg/obsha-selskostopanska-politika-2021-2027-g/strategicheski-plan-za-razvitie-na-zemedeliето-i-selskite-rajoni/>
22. Начко Радев , Лиляна Русанова. Основи на социалното предприемачество. 2019
23. НСИ. Пазар на земеделската земя и арендата в селското стопанство в Република България през периода 2010-2025 г.
24. Статистика, 2019, Петров В., Калоянов Т., ИК – УНСС
25. Статистически анализ в социологически, икономически и бизнес изследвания, 2019, Гоев В., Бозев В., Бошнаков В., Тошева Е., Харалампиев К., ИК – УНСС
26. Стефанов С. (2017) Управление на качеството: Примери, казуси и задачи, Издателски комплекс - УНСС
27. Стоянова З, Малък и семеен агробизнес (тестове, казуси, методически задачи). УИ “Стопанство”, 2009.
28. Стратегически план за развитие на земеделието и селските райони в България, 2023-2027 г.
29. Терзийска Р., Управление на земеделското стопанство, Издателски комплекс УНСС, 2018.
30. Хрисчев, Р и Н. Шакевл 2025. *Информационни системи за управление. ERP системи.* https://e-university.tu-sofia.bg/e-publ/files/19284_Informacionni_sistemi_za_upravlennie_ERP_sistemi.pdf
31. Цонева М., Аграрна политика, С., изд. “Тракия”,2001 г.

32. Agricultural Production Economics, Agricultural Economics Textbook Gallery, Book 1, 2012, Debertin, David L., http://uknowledge.uky.edu/agecon_textbooks/1
33. Agriculture 4.0: Smart Farming with IoT and Artificial Intelligence (Gupta, Hasan, Singh, Kumar & Ansari, Eds., 2025). Routledge.
34. Beckford J., Quality Management, Reconsidered for the Digital Economy, Taylor & Francis Group, 2022,
35. Ben Hassen, T., & El Bilali, H. (Eds.). (2026). Digital Technologies for Sustainable Agriculture and Food Systems. Elsevier.
36. Digital Agricultural Ecosystem. (2024). Revolutionary Advancements in Digital Technology for Agriculture. Wiley
37. Field, B. C. C., & Field, M. K. (2024). Environmental Economics: An Introduction (2024 Release). New York: McGraw-Hill Education
38. Heagney, J., Fundamentals of Project Management, Fourth Edition, Amacom.2012
39. Hirsich, A., Roberts, P. Entrepreneurship and Intrapreneurship. IRWIN, London, 2010
40. Ingason H., Quality Management, A Project Management Perspective, Taylor & Francis Group, 2020
41. Kirby, D. Entrepreneurship. London, 2013
42. Kolstad, C. D. (2010). Environmental Economics (2nd ed.). New York: Oxford University Press.
43. Lang Th., F. Gormar. Ed. (2019). Regional and Local Development in Times of Polarisation. Re-thinking Spatial Policies in Europe. Palgrave Macmillan
44. Marco Brini. (2023). Digital Agriculture [e-book].
45. Perman, R., Ma, Y., Common, M., Maddison, D., & McGilvray, J. (2013). Natural Resource and Environmental Economics (4th ed.). Harlow, England: Pearson Education Limited.
46. Priyadarshan, P. M. (Ed.). (2023). Digital Agriculture. Springer.
47. Queiroz, D. M., Valente, D. S. M., & Coelho, A. L. F. (Eds.). (2022). Digital Agriculture. Springer.
48. Ronstadt. R. Entrepreneurship: Text, Cases and Notes. IRWIN, London, Sixth edition, 2011
49. Tietenberg, T., & Lewis, L. (2024). Environmental and Natural Resource Economics (12th ed.). New York: Routledge.
50. Tricker R., Quality Management Systems: A Practical Guide to Standards Implementation, Taylor & Francis Group, 2020

ДОПЪЛНИТЕЛНА ЛИТЕРАТУРА

1. Ангелова В., Аграрна икономика, 1999 г., УИ Стопанство
2. Балтов, М., Борисов, Б. Борисова, Л. Колева, Д. Наръчник за създаване на клъстери и възможности за бизнеса за работа в трансграничния регион на Петрич, Разлог и Струмяни, България, и Серес и Нео Петрици, Гърция. Община Петрич/Програма ФАР, 2007.
3. Стратегия за цифровизация на земеделието и селските райони на Република България

4. Стратегия за цифровизация на земеделието и селските райони на Република България 2021–2027. Министерство на земеделието
5. Coase, R. H. (1960). The Problem of Social Cost. *Journal of Law and Economics*, 3, 1–44.
6. FAO (2021). *Digital Agriculture for Sustainable Food Systems*.
7. *Global Food Systems, Diets, and Nutrition. Linking Science, Economics, and Policy*, 2021, Jessica Fanzo, Claire Davis, Palgrave Macmillan
8. Hardin, G. (1968). The Tragedy of the Commons. *Science*, 162(3859), 1243–1248.
9. Ostrom, E. (1990). *Governing the Commons: The Evolution of Institutions for Collective Action*. Cambridge: Cambridge University Press.
10. Ryszard Praszkiel, Andrzej Nowak. *Social Entrepreneurship*. Uniwersytet Warszawski, Poland, , The Warsaw School of Social Sciences and Humanities. 2024
11. Stavins, R. N. (2003). Experience with Market-Based Environmental Policy Instruments. In K.-G. Mäler & J. R. Vincent (Eds.), *Handbook of Environmental Economics* (Vol. 1, pp. 355–435). Amsterdam: Elsevier.
12. www.mzh.government.bg
13. <https://www.nsi.bg/pages/statistika-za-vseki-739>

м. януари 2026 г.

проф. д-р Зорница Стоянова:
Ръководител катедра „Икономика на
природните ресурси“